

Essay

Et liv på vent

Aina Heldal Bøe

Dette essayet handler om barn på flukt, sårbare barn som har et særlig behov for omsorg, stabilitet og forutsigbarhet. Barn som er kommet hit alene, omtales som enslige mindreårige asylsøkere. Mange kommer hit sammen med sine foreldre, og en del barn av asylsøkere blir født i Norge. Barn som har bodd sammen med foreldre uten oppholdstillatelse, i mer enn 3 år, omtales som lengeværende asylbarn. Antall asylbarn i Norge varierer fra år til år, avhengig blant annet av hvor mange som kommer, som får opphold og hvor mange som blir sendt ut. Av tilsammen 7001 barn som bodde på asylmottak i Norge pr. 31. 08. 2016 var 3050 enslige mindreårige asylsøkere og ca. 600 lengeværende asylbarn. Mange av disse barna har med seg store traumer fra hjemlandet og flukten. Å måtte bo mange år på asylmottak i Norge og vente på avklaring på asylsøknaden, er også traumatisk for dem. Alle barna, uansett om de kommer sammen med foreldre eller alene, har sine egne rettigheter hjemlet i internasjonale konvensjoner og vårt nasjonale lovverk. Behandlingen av denne gruppen er et omstridt politisk tema og har skapt politisk strid for de fleste norske regjeringer de siste to tiårene. Få saker har til tider skapt så mye engasjement i befolkningen som behandlingen av asylbarn.

Et brutalt møte med asylbarns virkelighet

Før jeg møtte asylbarn og deres familier, hadde jeg svært lite kunnskap om deres livssituasjon. Når jeg så oppslag i media, tenkte jeg at det alltid vil være vonde enkelt-skjebner, men at norske myndigheter nok uansett ivaretar barns rettssikkerhet og setter barnas beste i fokus. Gjennom min jusutdanning hadde jeg fått inntrykk av at barns rettigheter, både prosessuelt og materielt, har et sterkt vern, og at barnets integritet, egenverd og mening har blitt vektlagt stadig mer i de senere år.

Etter å ha fått flere skjebner tett innpå meg, så å si under huden, ble dette bildet dessverre dramatisk endret. Det ble ikke lenger mulig å riste på hodet og snu meg bort. Når ordet «asyl» knyttes til barnet,

godtas ofte en behandling som vi aldri ville ha gjort med våre egne norske barn. Fine verdier og prinsipper blir innholdsløse ord. Gjennom systemenes møte med disse barna ivaretar vi på ingen måte rettighetene deres slik vi egentlig skal. De sårbare små er selv stemmeløse. De er derfor avhengige av at noen rundt står opp for dem og kjemper for at deres rettigheter blir tatt på alvor.

Nathan – seksåringen som endret det meste

Vi skrur tiden nesten seks år tilbake. På mitt hjemsted Ytre Arna, en liten bygd utenfor Bergen, ligger Norges eldste asylmottak med en desentralisert modell. Familier med barn

bor i boliger spredt omkring i bygden, mens voksne uten barn bor på selve asylmottaket. Den 6. november 2011 leste jeg med vantrø og sjokk i Bergensavisen at Nathan, min sønn Askilds beste venn, skulle kastes ut av landet sammen med sine foreldre og sendes til Etiopia, hvor foreldrene flyktet fra for 15 år siden. Nathan var på dette tidspunktet 6 år, var født og døpt på Stord og hadde bodd hele sin barndom i Ytre Arna. Nathan var Askilds fadder da han begynte i Ytre Arna barnehage, viste han rundt og tok seg av nykomlingen de første dagene slik at han skulle bli trygg. De to guttene var den gang to og tre år og har siden vært bestevenner. Selv ante jeg ikke at familien ikke hadde oppholdstillatelse før jeg leste det i avisen.

Oppslaget i avisen ble opptakten til en ny epoke i mitt og min families liv. Uten noen nærmere kjennskap til asylrett bestemte jeg meg denne dagen, 6. november 2011, for å gjøre alt som sto i min makt for at Nathan skulle bli i Ytre Arna. I tiden som fulgte, uansett hvor håpløst det enn så ut, ble dette mitt mantra. Til og med når statsminister og justisminister slo fast på TV at Nathan skulle ut, satt jeg hjemme i stuen og sa: « Nathan skal ingen steder.»

Mine første reaksjoner var i all hovedsak følelsesbaserte. Jeg jobbet på denne tiden som jurist i DNB-bank og hadde ikke noe forhold til asylrett. Jeg levde med en antakelse om at når et barn er født i Norge og har bodd her i 6 år, har hun eller han opparbeidet seg selvstendige juridiske rettigheter. Men Nathansaken dokumenterte altså at jeg hadde levd på en villfarelse. Saken opprørte meg så sterkt at jeg spontant bestemte meg for at så mange som mulig måtte få vite om hvordan Norge egentlig behandler barn av asylsøkere. Jeg var overbevist om at flere kom til å reagere som meg dersom de fikk kjennskap til realitetene i Nathans sak.

Fra følelses- til kunnskapsbasert engasjement

For å kunne gå inn i et slikt engasjement, erkjente jeg at jeg selv måtte søke mer kunnskap for å forstå hvorfor myndigheter kan mene det er rettmessig å kaste en seksåring ut av det landet hvor han er født og oppvokst. Jeg startet umiddelbart med å lese meg opp og fordype meg i forarbeider, lover, forskrifter, konvensjoner, dommer, nemndspraksisen til UNE (Utlendingsnemnda) etc. for å finne ut hva ansvarlige instanser legger vekt på i asylbarnsaker. Jeg fant raskt ut at barn som har bodd mange år i Norge, og som derfor har en sterk tilknytning til landet, har klare og selvstendige rettigheter. Både i Barnekonvensjonens artikkel 3, utlendingsloven og utlendingsforskriften slås barnas selvstendige rettigheter fast. I en ny forskrift fra 2007 ble det understreket at et barns tilknytning til riket skal tillegges særlig vekt. Politikerne sa den gangen at målet med forskriften var å hindre at barn skulle bo mange år på asylmottak i Norge, og at barnas tilknytning til Norge gjennom språk, venner, fritidsaktiviteter, skole etc. skal vektlegges svært tungt i en helhetsvurdering. Problemet for Nathan og mange andre lengeværende barn av asylsøkere har vært at myndighetene ved helhetsvurderingen setter deres sterke selvstendige rettigheter til side på bekostning av «innvandringsregulerende hensyn». I praksis betyr det at barns rettigheter må vike for forhold som gjelder foreldrene. Barna straffes fordi de voksne ikke på alle punkt har handlet «etter boka».

Jeg fikk ganske raskt lese UNE's vedtak i Nathansaken, det første asylvedtaket jeg hadde sett. Det inneholdt mye tekst, svært mye var standardformuleringer som går igjen i lignende vedtak. Jeg reagerte straks på at den grundige og individuelle vurde-

ringen som alle barn i Nathans situasjon har krav på, kun var noen få setninger. Det ble referert til et eldre vedtak hvor konklusjonen var at Nathan ikke hadde tilknytning til riket.

- Til og med når statsminister og justisminister slo fast på TV at Nathan skulle ut, satt jeg hjemme i stuen og sa: « Nathan skal ingen steder.

Vedtaket etterlot hos meg ingen tvil om at saksbehandlingen var mangelfull og måtte forfølges videre: Hvordan kan man hevde at et barn som er født i Norge og snakker kabbørgsk og som ikke har vært lengre borte enn Kristiansand for å se Kaptein Sabeltann, ikke har tilstrekkelig tilknytning til Norge? Min konklusjon var ikke lenger kun basert på sympati og menneskelige følelser, men på juridisk kunnskap: Å sende Nathan ut av Norge er feil, både på et menneskelig og juridisk grunnlag!

Etter å ha fått et tryggere faktagrunnlag å jobbe ut fra startet jobben med å spre informasjonen og kunnskapen. Utgangspunktet mitt var ikke det beste. Jeg hadde ingen erfaring med politikk, aktivisme eller media. Men jeg ville ikke la meg stoppe og bestemte meg for å gjøre hva jeg kunne. Jeg lagde min første Facebookside, opprettet støtteforening, skrev leserinnlegg, tok kontakt med politikere og organisasjoner og andre jeg tenkte kunne bli nyttige støttespillere. Jeg vågde meg til og med på å arrangere fakkeltog og andre markeringer. Jeg gikk på mine første politiske møter i Arbeiderpartiet for å snakke om asylbarnas situasjon.

Responsen var inspirerende og stor. Langt flere enn forventet stilte opp for å vise sin støtte i kampen for at Nathan skulle få bli i Norge. Først var det de lokale mediene som dekket saken, men etter hvert fikk

saken også stor omtale i nasjonale medier. Folk fra hele landet tok kontakt fordi de ville hjelpe. Bestemødre skrev sine første leserinnlegg. Alle de politiske partiene i Bergen bystyret skrev under protestbrev mot utsendelsen. Ole Paus skrev sang, Jan Erik Vold skrev dikt og Arna-Bjørnar fotball samlet inn penger til rettssaken. Det ble holdt loppemarked, konserter, markeringer etc. Folk kom med penger og klær til familien på døren min.

Da Nathan saken startet i 2011, sto daværende justisminister Grete Faremo urokkelig fast på at alle lengeværende barna hadde fått en grundig og individuell vurdering av sakene sine. Hun poengterte at hensynet til barnets beste og barnets tilknytning til Norge var vektlagt tungt. Etter en helhetlig vurdering var konklusjonen likevel avslag på oppholdssøknad. Dermed måtte de uttransporteres. 15.mars 2012 fikk jeg anledning til å være med på Debatten på NRK1, sammen med blant annet Faremo. Nathan hadde dagen før fått melding om at utsendelsen skulle utsettes og at UNE ville se på saken på nytt. Familien hadde dermed lovlig opphold frem til de fikk søknaden vurdert på nytt.

- Det fantes ingen annen løsning enn å bringe saken inn for retten.

Jeg hadde aldri vært med i debatt før, hverken på eller utenom fjernsynet og var fryktelig nervøs. Da sendingen startet, kjente jeg at jeg nesten ikke fikk puste. Politikernes uttalelser fikk meg likevel til å rekke opp hånda og be om ordet ganske snart. Det de sa var ikke sant. Justisministeren sto rett framfor meg, og jeg fikk stilt henne et konkret spørsmål om hun holdt fast på at alle lengeværende barna hadde fått en grundig og individuell vurdering hvor

det var tatt hensyn til barnet beste og tilknytningen til riket. Dette svarte hun ja til og brukte mange ord for å begrunne. Jeg ville ikke avbryte, men da jeg fikk ordet igjen, stilte jeg henne et direkte og utfordrende oppfølgingsspørsmål: «Har du lest disse vedtakene?» Svaret var «nei». Det gav meg sjansen til å få fram at jeg selv hadde lest vedtaket i Nathans sak, og at jeg kunne garantere at han på ingen måte hadde fått den grundige og individuelle vurderingen som han har rett på. Når UNE nå skulle se på hans sak på nytt, uten fare for å bli sendt ut før han fikk en ny vurdering, ba jeg justisministeren om at det samme måtte gjelde de andre 400 barna som på det tidspunktet var i samme situasjon. Det skjedde dessverre ikke.

- Nøktern standard må være greit, men et samfunn som vårt kan ikke være bekjent av å tilby asylfamilier boforhold som gir barn helseplager.

Nathan og foreldrene fikk et nytt avslag i mai 2012 med utreisefrist allerede 16. mai. Det skapte naturlig nok stor oppstandelse at Nathan skulle ut av landet dagen før vi skulle feire nasjonaldagen vår. Det fantes ingen annen løsning enn å bringe saken inn for retten. Advokat Arild Humlen, en av landets mest profilerte advokater for lengeværende asylbarn, ble engasjert. Nathans foreldre hadde ikke råd til å dekke advokatutgifter på over 100 000 kroner og var selvsagt bekymret for hvordan vi skulle skaffe midlene, men jeg forsøkte å roe dem ned og gi dem tro på at vi skulle greie å samle inn nok penger. Jeg sa de ikke skulle sove dårlig en natt med tanke på pengene, jeg var sikker på at jeg skulle greie å samle de inn. Slik ble det da også – ved hjelp av sosiale medier, oppslag i diverse aviser,

konserter, markeringer, pengegaver fra organisasjoner og enkeltpersoner over hele landet.

I mars 2013 vant Nathan og foreldrene saken i Oslo tingrett. De kritiske vil hevde at dette først og fremst var fordi saken fikk stor oppmerksomhet og mange støttespillere. Det faller på sin egen urimelighet. Rettens kjennelse la hovedvekt på at UNE ikke hadde foretatt en forsvarlig vurdering av saken. Pengene som ble samlet inn for å dekke saksomkostningene, ble fordelt til dekning av advokatbistand til andre familier. I skrivende stund har totalt 19 barn fått bli etter rettslig prøving av deres saker. I en av sakene ble familien stoppet på flyplassen på vei til å deporteres fra Norge etter 9 år. Hadde vi ikke hatt tilgjengelige midler til advokat som fikk stoppet saken i siste stund, hadde de vært ute av landet. I dag har denne familien opphold.

Barn i samfunnet – og samtidig i utenforskap

Tidlig i arbeidet med Nathansaken erfarte jeg at hans tilfelle slett ikke var enestående. På asylmottaket i Ytre Arna bodde det mange barn i tilsvarende situasjon. Engasjementet mitt førte til at jeg ble kontaktet av familier og støttegrupper fra hele landet. I løpet av kort tid utvidet engasjementet seg derfor fra å handle om en konkret enkeltsak til å jobbe for endringer som kunne omfatte mange barn i samme situasjon, sammen med ulike støttegrupper utover landet.

I løpet av prosessen fikk vi også kontakt med en rekke andre asylbarn: Neda, Jasmin, Yalda med flere. De ble ikke lenger først og fremst nummer og navn på en statistikk, men vanlige, høyst levende og sårbare norske barn, mange av dem født i Norge. De har gått i barnehage, startet på skolen, har fått venner og er med på fritids-

aktiviteter. De har drømmer og planer for fremtiden som alle andre. De er en del av det pulserende samfunnet vårt.

Men på samme tid lever de på utsiden, i et utenforskap. Foreldrene får ikke lov til jobbe fordi de har fått avslag på sin søknad om oppholdstillatelse. Mange av familiene lever langt under fattigdoms-grensen. Et eksempel beregnet ut fra UDI sine satser viser at en familie med 3 barn mellom 0–17 år får utbetalt et månedlig beløp på kr 8110 som skal dekke alle utgifter utenom bok-ostnader: mat, klær, egenandel til helsehjelp, medisiner, bussreiser, telefon, hygieneartikler og andre ting man trenger. Hva om barnet ønsker å være med på fritidsaktiviteter med venner eller i bursdags-selskap? Dagens regjering har senket støtten til barnefamiliene ytterligere og satt en maksimumsgrense på 10 000 kroner per måned, uansett hvor mange barn det er i familien. En skam.

Barna i disse familiene har ikke personnummer, og de får ikke fastlege. De hører og erfarer at venner og naboer blir hentet av politiet om natten. Mange av barna er redde for politiet. Jeg har blitt fortalt om episoder hvor barn og voksne løper til skogs når de har sett en politibil komme i frykt for at de skal bli hentet. Mange av foreldrene sliter psykisk, men har ikke rett til hjelp. De kan bo i mottak som ikke er lagt til rette for å være hjem for familier over lang tid. En undersøkelse av et utvalg asylmottak i Norge (SINTEF/Byggforsk og Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, NTNU) fra 2015 har avdekket dårlige boforhold med slitasje, fukt og trangboddhet som gjen-gangere. Dette er forhold som også jeg har merket meg på flere mottak hvor jeg har besøkt barnefamilier. Nøktern standard må være greit, men et samfunn som vårt kan ikke være bekjent av å tilby asylfamilier boforhold som gir barn helseplager.

Å lese om og møte disse barna gjør noe med oss som vi ikke opplever når vi kun ser nyhets-reportasjer på TV-skjermen. Vi får en relasjon til dem som levende mennesker. Jeg har opplevd disse møtene som avgjørende for å få et innblikk i hvordan situasjonen deres er, og for å kunne være med på å forandre den. Jeg mener at disse barna i utgangspunktet aldri skulle ha vært i media, langt mindre involvert i rettssaker der man må slåss for deres rett til å bli værende i det landet der de hører til. Når det likevel dessverre skjer, er det fordi situasjonen krever det. Alternativet er tvangsutsendelse, som er langt verre i mange tilfeller.

Stadige politiske drakamper

I juni 2012 kom stortingsmeldingen «Barn på flukt», der regjeringen innrømmet at asylbarnpraksisen fram til da hadde vært for streng. Meldingen varslet at det heretter skulle legges mer vekt på hensynet til barnets beste og tilknytningen til Norge. Daværende barneminister Inga Marthe Torkildsen feiret meldingen og ga klar melding om at flere barn nå skulle få bli. Alle asylbarna skulle få prøvd sakene sine på nytt, og UNE fikk føringer om hvordan de skulle tolke utlendingsforskriften § 8-5 om vektlegging av barns tilknytning til riket. Mange av oss hilste de politiske signalene med begeistring og trodde at det ville medføre betydelige endringer for disse sårbare barna. Desto mer bekymringsfullt var det at daværende leder av utlendingsnemnda, Terje Skjeggstad, samme dag som stortingsmeldingen kom gjennom media forsøkte å snakke kraftig ned betydningen av de nye signalene.

For å sikre at de politiske føringene i stortingsmeldingen ble fulgt, ble det varslet en rapport om praksis etter ett år. Dersom de ikke ble fulgt opp av UNE, ble det varslet

«regelendringer». På Ap's landsmøte ble dette feiret som nok en seier. Personlig var jeg ikke beroliget og spurte politikerne hva «regelendringer» innebar, så lenge det hverken var snakk om forskrift eller lovendring. Jeg fikk aldri svar. Da rapporten kom i juni 2013, formidlet media at 40 % flere av asylbarna hadde fått bli. Justisministeren sa seg fornøyd og fastslo at det ikke var behov for regelendringer. Både kritikerne i AUF (Arbeiderpartiets ungdomsorganisasjon) og SV (Sosialistisk Venstreparti) forholdt seg stille. Et omfang på 40 % høres jo bra ut. Når man går bak tallene, var bildet likevel ikke så positivt. Rapporten var skrevet med grunnlag i totalt 73 enkeltsaker. 30 av sakene ble omgjort på bakgrunn av barnas situasjon, og totalt 66 barn av i alt ca 500 barn som hadde vært i Norge i mer enn 3 år, fikk opphold. Rapportens konklusjon om at 40 % flere fikk opphold som følge av den nye praksisen, med grunnlag i gjennomgang av kun 73 enkeltsaker, ga derfor på ingen måte et sant bilde av situasjonen.

Politisk sett har asylbarnsaker som nevnt vært en verkebyll i svært mange år. SV kjempet i regjering fra 2005 til 2013 hardt for å få til varige endringer for barna. AP (Arbeiderpartiet) kjørte imidlertid en svært streng linje, til tross for intern kamp innad for en mer solidarisk og human behandling av barna. Jeg jobbet selv for å få til endringer i Arbeiderpartiet og møtte opp på mine første politiske møter for å ta opp asylbarnas situasjon. Mange var enige om at behandlingen av denne gruppen ikke samsvarer med partiets verdier, men ledelsen i partiet har vært lite åpne for å justere sin restriktive kurs.

Det ble sagt at dette var den vanskeligste saken for den rødgrønne regjeringen fram til stortingsvalget i 2013. I og med at valget resulterte i regjeringsskifte, kom asylbarna nok en gang i fokus. Da samarbeidsavtalen mellom Høyre-/FrP-regjeringen (FrP:

Fremskrittspartiet) og støttepartiene KrF (Kristelig Folkeparti) og Venstre ble presentert, proklamerte KrF's partileder Knut Arild Hareide at de hadde fått til mer rettferdighet for asylbarna på 14 dager enn hva SV hadde fått til på 8 år i regjering. Media formidlet at det både var inngått en avtale om amnesti i form av en engangsløsning for de som hadde vært her i mer enn 3 år, samt at det skulle komme en forskrift om varig praksis som skulle tillegge barnets tilknytning til Norge mer vekt enn hva man hadde gjort fram til nå.

Jeg husker jeg satt og så pressekonferansen på TV. Tårene trillet. I løpet av de årene jeg hadde jobbet med asylsaker, hadde jeg aldri ment at amnesti var den beste og riktigste løsningen. Men på dette tidspunktet var jeg bare så utrolig glad for signalene om at det nå skulle ordne seg for mange av barna som levde på vent. Det var da 754 barn som hadde bodd på mottak i mer enn 3 år.

Men også denne gangen ble mange skuffet. Det viste seg dessverre at politikernes løfter ikke var slik de første gladmeldingene kunne gi inntrykk av. Engangsløsningen tok ikke utgangspunkt i barnas situasjon og deres tilknytning til Norge. For å få innvilget opphold måtte barna ha bodd i Norge i mer enn 3 år, foreldrene måtte komme fra et land som Norge hadde returavtale med, de måtte ha søkt om asyl før returavtalen ble inngått og de måtte samarbeide for å avklare sin identitet, jfr. utlendingsforskriften § 8-13. Bare ca 150 av de 754 barna på mottak oppfylte disse kriteriene, og løsningen slo urettferdig ut.

Jeg ble invitert til å diskutere saken med Hareide dagen etter at den politiske samarbeidsavtalen var lagt frem. Debatten ble imidlertid ikke noe av, for på bussen om morgenen hørte jeg på radioen at KrF-lederen gikk ut og unnskyldte seg overfor

SV-leder Audun Lysbakken for at han i første omgang hadde fremstilt resultatet som bedre enn det faktisk var. Personlig tenkte jeg der og da at hans beklagelse først og fremst burde ha gått til alle de familiene som et kort øyeblikk uten grunn trodde at de nå skulle få fortsette sine liv her i Norge. Venstres leder Trine Skei-Grande innrømmet i ettertid at de ikke hadde sett på hvor mange barn som ville bli omfattet av den nye løsningen.

Det tok tid før den varslede varige løsningen kom. Imens erfarte vi at politiet fortløpende sendte ut mange barn som de nye reglene var ment å gjelde for. Avisa Nordlys meldte i september 2014 at 40 barn og 19 voksne ble sendt til Nigeria på samme fly. Mange av dem hadde aldri før vært i Nigeria, hadde ikke fått nødvendige vaksiner og var ikke gitt mulighet for kontakt med advokat før utreise. Flyet sto klart den dagen de ble hentet i sine hjem, og de var ute av Norge før kvelden var omme.

Den varige løsningen kom på plass 8. desember, etter politisk dramatikk fordi justisministeren tidligere på høsten hadde feilinformert støttepartiene og resten av Stortinget om at de lengeværende barna *ikke* var prioritert for utsending. Sett utenfra virker det uforståelig at de lot seg berolige så lenge media stadig kunne fortelle om opprivende utkastelser. Dramatikken førte til forslag fra opposisjonen om å stille denne type saker i bero og ikke sende noen ut før nytt regelverk var på plass. Tilsvarende hadde skjedd da det stormet som mest i den forrige regjeringen. Den gangen stemte ikke SV for forslaget, denne gangen stemte regjeringens støttepartier imot. Slik stopp av utsendelser i påvente av nytt lovverk ble iverksatt i tilsvarende situasjoner i 2004 og i 2007, men fikk altså ikke flertall nå. Utsending av mange barn som muligens kunne omfattes av de nye reglene, gjorde likevel at

regjeringen besluttet at utsendte familier skulle få prøve sakene sine på nytt på følgende kriterier: Barna måtte ha bodd i Norge i mer enn 4 år, og de måtte ha blitt sendt ut mellom 1. juli 2014 og 18. mars 2015. Totalt 30 familier fikk denne spesielle muligheten. 28 av dem sendte omgjøringsbegjæring, men bare 4 familier fikk komme tilbake. Gjennom Bergens Tidendes dekning fikk vi blant annet god kjennskap til Sheila og hennes familie, som ble sendt til Jemen, men som fikk komme hjem.

Den store nasjonale rettshjelpsdugnaden

Ved høringen om engangsløsningen våren 2014 kritiserte mange organisasjoner ordningen for ikke å basere seg på hensynet til barnets beste. Det ble også etterlyst rettshjelp. På tross av at asylbarn-spørsmålet ble løftet fram som KrF's og Venstres vintersak, fikk ikke de familiene som løsningen omfattet god informasjon om de nye rettighetene, heller ikke nødvendig rettshjelp. Regjeringens uttransportering av barnefamilier fortsatte som før.

Mange av de aktuelle foreldrene kunne ikke skrive eller lese norsk. Det ble et stort problem siden de måtte sende inn en ny omgjøringsbegjæring dersom de skulle få prøve saken sin på nytt. Siden de ikke hadde lov til å jobbe, hadde kun de færreste råd til advokat, og myndighetene ville ikke gi dem fri rettshjelp. Jeg erfarte fort at barnas rett til ny behandling i praksis i svært mange tilfeller ble en sovende rettighet. I juni 2014 tok jeg derfor et initiativ for å starte en nasjonal dugnad for å gi alle familier informasjon om de nye rettighetene og å tilby gratis rettshjelp slik at de faktisk kunne få nytte av det nye regelverket. Nathansaken hadde gitt meg et stort nettverk med sterkt engasjement for asylbarna. Det første jeg

gjorde, var å ringe NOAS (Norsk organisasjon for asylsøkere) for å høre om organisasjonen hadde mulighet til å bidra økonomisk til rettshjelpsdugnaden. Svaret var dessverre negativt, siden midlene til støtte til rettshjelp var kuttet og de måtte avvise familier som ba om hjelp. De var imidlertid positive til å stille mannskap til disposisjon for den nasjonale dugnaden dersom det kunne skaffes midler.

Dermed gikk startsignalet for arbeidet med å samle inn 1 million kroner, slik at NOAS kunne ha 2 personer i fulltidsjobb med prosjektet. Facebooksiden «Rettshjelpdugnad for de lengeværende barna» ble opprettet og NOAS opprettet en egen innsamlingskonto. Penger ble samlet inn via sosiale medier og oppslag i ordinære medier. Etter at vi i løpet av sommeren 2014 hadde samlet inn 100 000 kroner, dro jeg tidlig i august til Oslo for å ha 12 møter om prosjektet på 2 dager. Resultatet var at store organisasjoner som LO, Redd Barna, Norsk Folkehjelp, Advokatforeningen, Fagforbundet, Utdanningsforbundet med flere ble med. Det ble samlet inn kollekt i mange kirker. En spesiell dugnads-helg i november kunne by på ulike typer arrangement rundt om i landet. Tromsø hadde heavy metal konsert. Bergen hadde solidaritetskafe, stand, stort familiearrangement med ulike artister på Ole Bull Scene og kunstauksjon. Absolutt alle aktører og støttespillere stilte opp gratis. Bare kunstauksjonen, hvor mange kjente kunstnere ga vekk kunsten sin, resulterte i mer enn 100 000 kroner. Bergensavisen BA stilte i forkant en helsides annonse til disposisjon for å markedsføre arrangementene, og etter helga fikk jeg en ny helside for å takke alle som hadde bidratt.

I et halvt år jobbet jeg med dugnaden hver dag fra før jeg vekket ungene om morgenen til lenge etter at de var i seng. Samtidig startet jeg opp som advokatfullmektig. Jeg

var fast bestemt og sterk i troen på at millionen skulle nås innen året var omme. Tre dager før nyttårsaften 2014 manglet vi fortsatt 140.000 kroner. Mitt siste initiativ ble en SMS-dugnad der folk kunne gi 100 kroner via SMS til NOAS. Meldingen min på Facebook var at vi trengte 1400 SMS-er før nyttårsaften var omme. Meldingene tikket inn jevnt og trutt, og jeg ble kontinuerlig oppdatert på mobilen. Media skrev om aksjonen, som dermed spredte seg både via Facebook og Twitter. Blant annet skrev TV 2's Davy Wathne på disse sosiale mediene at han ønsket seg SMS-gaver til formålet fremfor å få bursdagspresang. Også mens jeg gikk nyttårsbukk med mine sønner, holdt jeg meg oppdatert om hvor mye som manglet, og la løpende ut resultatet. I syvtiden nyttårsaften gjensto kun noen hundre SMS-er, og da vi spiste middag på kvelden, var tallet krøpet under 100. Folk delte oppdateringene og nye bidrag strømmet på. Da vi så sto og så fyrverkeriet ved midnatt, manglet det 1 SMS. Da sa min sønn Askild: «Mamma, kan ikke du bare sende den SMS-en selv, så er vi ferdig?» Og slik ble det.

Millionen var nådd, og NOAS kunne starte opp sitt arbeid og informere alle de aktuelle familiene på diverse språk om de nye reglene, og om at de kunne få gratis rettshjelp av NOAS dersom de ønsket det. Deretter kom selve rettshjelpen i gang med førsteprioritet til de som engangsløsningen omfattet. Rettshjelpsdugnaden har samlet sett ført til at 249 barn har fått oppholdstillatelse, og over dobbelt så mange har fått rettshjelp. Noen venter enda på svar, mens noen er sendt ut av landet. Resultatet forteller uansett hvor viktig muligheten til rettshjelp er. Rettigheter på papiret som familiene ikke får dra nytte av, er verdiløse. Mitt klare mål er derfor at rettshjelpsdugnaden skal bli en varig ordning. Erfaring

gir dessverre ikke grunn til å stole på at myndighetene ivaretar asylbarnas rettssikkerhet på en god nok måte.

De enslige mindreårige – en sårbar gruppe

I løpet av Nathans rettssak bestemte jeg meg for at jeg ville bli advokat og jobbe spesielt med barns rettigheter. Jeg startet som advokatfullmektig hos Advokatfelleskapet Falch 1. september 2014. Etter en kort periode i advokatrollen fikk jeg forespørsel fra en enslig mindreårig asylsøker om å være hans verge, noe jeg sa ja til. Det har gitt meg verdifullt innblikk i et nytt felt der barns rettigheter er i fokus. Enslige mindreårige asylsøkere er en gruppe svært sårbare barn. Mange av dem har opplevd traumer i hjemlandet og underveis på flukten til Norge. De har et særlig behov for omsorg, trygghet og forutsigbarhet. I 2015 kom det hele 5597 barn uten foreldre til Norge. I 2014 var tallet kun 1204. De enslige mindreårige asylsøkerne kom i 2015 hovedsakelig fra Afghanistan (3424 søkere), Eritrea (717) og Syria (537).

Barna oppgir krig i hjemlandet, diskriminering, fattigdom, forfølgelse, og ønske om å få seg utdanning som hovedårsaker til flukten. En liten andel av barna blir sendt av foreldrene. Å forlate hjemlandet og alt som er kjent, er veldig vanskelig for barn og ungdommer. Vi kan til stadighet lese om at mange av barna underveis utsettes for overgrep, tvinges til prostitusjon og tvangsarbeid etc. Mange opplever å miste familiemedlemmer og venner på flukten. Når barna kommer til Norge, har de med seg traumatiske erfaringer i bagasjen som det er vanskelig for oss å forestille oss. Den store tilstrømmingen i 2015 har medført at mange har måtte vente opptil ett år før de har fått komme til asylintervju. Å måtte

vente så lenge er vanskelig på flere måter. De starter på skole og blir integrert i lokalmiljøet. Mottak legges ned og barna må flyttes. Samtidig savner de familie og venner i hjemlandet og er urolige for disse. Ikke minst er de bekymret for sin egen fremtid – om de vil få bli eller om de vil bli sendt tilbake. Midt i alt dette er det viktig å minne hverandre på at de først og fremst er barn.

Ankomsttallene for 2016 ble svært mye lavere enn hva myndighetene forutså. Prognosene sa at det kunne komme mellom 60 000 og 100 000 asylsøkere, mens det totale tallet per 31.10. kun var 2804, hvorav 279 var enslige mindreårige. Stengte grenser i Europa og en stram asylpolitikk her hjemme er årsakene til at så få er kommet. En av virkningene er nedlegging av flere asylmottak rundt om i landet. Konsekvensen er dessverre enda mer usikkerhet for barna. Nok en gang må de flytte fra skole, venner og nærmiljø. Mange av dem har fortsatt ikke fått svar på søknaden sin. De har i vente ny flytting når svaret foreligger, enten for integrering i nytt lokalsamfunn eller tilbakesendelse til landet de har flyktet fra.

De færreste enslige mindreårige kommer til Norge uten pass som med sikkerhet dokumenterer identitet og alder. De utsettes for omstridte alderstester for at myndighetene kan fastsette alderen på ungdom mellom 15 og 18 år. Ved alderstesten tas det bilde av håndroten og tennene. Bildet av håndroten sammenlignes med et billedatlas av håndroten til hvite middelklasseungdommer fra USA på 30-tallet. Metoden er svært omdiskutert og blir benyttet av svært få land. Det er bare en lege, Jens Grøgaard, som godkjenner alderstestene for UDI. Han ser kun på bildene og møter aldri barna selv. Redd Barna og NOAS slår i rapporten «Over eller under 18? Aldersvurdering av enslige mindreårige asylsøkere» at norsk alders-

vurderingspraksis er i strid med utlendingsloven og FN's retningslinjer. De medisinske undersøkelsene brukes oftere enn hva disse tilsier, det legges for mye vekt på resultatet fra røntgen av håndroten og tennene, og i helhetsvurderingen legges det lite vekt på også psykososial utvikling og uttalelser fra andre personer som kjenner barnet.

Konsekvensene av aldersfastsettelsen er store. Vi kan i media lese om mange ungdommer som har oppgitt at de har vært 16 år, men som ifølge undersøkelsen får sin alder fastsatt til 20 år. Den største andelen enslige mindreårige kommer fra Afghanistan, og det er i denne sammenheng verdt å merke seg at ifølge tall fra UDI får 99 % av de voksne fra Afghanistan avslag på søknad om oppholdstillatelse. For barn som har bodd på mottak sammen med sine venner, endres hverdagen drastisk dersom de ifølge testingen får alderen fastsatt til over 18 år. De får da i mange tilfeller avslag og må flytte videre til voksenmottak. Forholdene på slike mottak er svært forskjellige fra mottakene beregnet på barn. For sårbare unge som er vant til omsorg og oppfølging fra voksenpersoner på mottak for barn, kan overgangen til voksenmottak oppleves dramatisk.

I november 2016 hadde politiets utlendingsenhet en storaksjon hvor de hentet afghanere fra ulike mottak i landet og plasserte dem på politiets utlendingsinternat på Trandum for utsendelse. En av de som ble hentet inn var en gutt som sa han var 16 år. UNE's endelige avslag ble først forkynt gutten etter at han var hentet fra mottaket, og ved avgjørelsen var den medisinske alderstesten lagt til grunn fullt og helt. Pass fra den afghanske ambassaden ble ikke vektlagt, heller ikke uttalelser fra politiet ved registrering, UDI's intervjuer, verge 1 og verge 2, mottaksansatte og lærere, som alle mente at han var kun 16-17 år. Gutten hadde ikke vært i Afghanistan siden han var baby,

foreldrene hadde flyktet til Iran da han var liten. Hans to brødre bor i Norge. Som følge av UNE's ensidige tillit til en omstridt alderstest blir han nå sendt til Kabul i et land herjet av krigstilstand, som han hverken har minner fra eller tilknytning til.

For åtte år siden, i 2009, innførte regjeringen en ordning med tidsbegrenset oppholdstillatelser for enslige mindreårige asylsøkere. Dette var ett av Stoltenberg-regjeringens innstramningstiltak. Tidsbegrenset opphold gis i de tilfeller hvor en mener barnet ikke har et beskyttelsesbehov, men der det ikke er omsorgspersoner i hjemlandet som kan ta vare på de. Tillatelsen gis til barn mellom 16 og 18 år og forutsetter at de den dagen de fyller 18 år, må ut av landet. Etter at ordningen ble innført, har vi sett hvilke alvorlige konsekvenser dette får for mange av disse ungdommene. Det er særlig godt dokumentert i Margareth Olins film «De andre». Dagens regjering har foreslått at midlertidig tillatelse skal gjelde alle barn, men forslaget har heldigvis ikke fått gjennomslag. Hva gjør det med et barn som er kommet alene til Norge så langt ned som i 7-årsalderen å vite og kontinuerlig tenke på at de den dagen de fyller 18 år, skal sendes ut fra det landet de har bodd i i kanskje ti år, til et land som oppleves som skremmende og ukjent? Vi ser dessverre at denne type midlertidighet i stor utstrekning nå blir brukt på ungdommer som har fylt 16 år, for eksempel fra land som Afghanistan.

Livet etter Nathan

Nathansaken forandret mitt liv, på godt og vondt. Jeg innrømmer at det har vært tøft å ha den så tett på. Den ble for meg aldri kun en politisk sak. Nathan var med meg 24 timer i døgnet i halvannet år. Også mange andre familier kom etter hvert tett på. I dag

lever Nathan og hans familie et normalt liv i Ytre Arna, trygge for aldri å bli sendt ut av sitt nye hjemland. Nathan er blitt et symbol på at det nytter å stå opp mot urettferdigheten, selv om motstanderen er Staten. Nathan og familien har i dag permanent opphold i Norge. Foreldrene jobber, og Nathan og Askild er bestevenner, i dag som den gang da de var 2 og 3 år.

Mitt engasjement har fortsatt med uforminsket styrke. Jeg har stadig asylbarn hjemme hos meg, og jeg er hjemme hos dem. Det har blant annet vært svært tidkrevende og en utfordring også for min egen familie. Min sønn Askild var redd for å miste bestekompisen. Hvorfor må de dra når de ikke vil? Kan noen bestemme at vi må flytte til Spania? Snakker de bergensk i Etiopia? Får jeg se Nathan igjen om han må dra? Jeg har hatt mye dårlig samvittighet overfor de to guttene mine. Samtidig vet jeg at de har lært noe veldig viktig: Det nytter å bry seg. Vi må aldri gi opp, uansett hvor håpløst det ser ut.

Å fronte asylbarnas rettigheter er ikke lett, motstanden kan være sterk. Ekstra tøft har det vært å se hvordan barna lever – og hvordan foreldrene har det. Nettopp derfor er det samtidig så meningsfullt å kunne bruke min stemme for disse stemmeløse barna, se at det nytter, hvor mange som engasjerer seg. Noe av det viktigste jeg har erfart, er hvor avgjørende det er at vi som medmennesker står opp mot urett når vi ser den. Vi må aldri slå oss til ro med politiske løfter uten å forsikre oss om at de følges opp med faktisk innhold.

«Du skal ikke tåle så inderlig vel»

Folks engasjement knyttes ofte til enkelt-saker som Nathans. De begrunner sin støtte med at de opplever saken spesiell. Men

Nathans sak var dessverre ikke enestående. Mange barn er og står i fare for å komme i samme situasjon, men uten å få den samme støtten og oppmerksomheten som sjarmtrollen fra Ytre Arna fikk. Disse barna har akkurat det samme behovet for trygghet og forutsigbarhet og de samme rettighetene som han. Ingen barn skal trenge å være avhengig av et nettverk for å kunne få ivare tatt sine rettigheter. I Haugesund fikk Norges lengstværende asylbarn, Hawjin på 12 år og Nawjin på 10 år, i januar 2017 endelig sin rettsmessige oppholdstillatelse – etter mange års kamp. Begge jentene var født i Norge. Det måtte altså gå over ti år for å få norske myndigheter til å skjønne at barnas rettigheter og sterke tilknytning til Norge må ha fortrinns foran såkalte «innvandringsregulerende» hensyn. Forstå det den som kan.

I august 2016 var jeg invitert til den første internasjonale konferansen i Kenya som omhandlet barns rettigheter, «The best interest of children in the justice system». Det skal lages ny barnelov i Kenya, og myndigheter og interesseorganisasjoner i flere afrikanske land samlet 300 deltagere fra 23 land for å snakke om hensynet til barnets beste i rettssystemet. Jeg var bedt om å snakke om flyktningbarns situasjon i Norge og mitt engasjement for dem. Det var ganske spesielt å stå i Kenya og fortelle om barns rettigheter i vårt norske system. Våre lover og forskrifter framstår på papiret som veldig bra, ikke minst i et globalt perspektiv. Med bakgrunn i egne erfaringer måtte jeg likevel sette faren for svikt i rettssikkerheten og manglende ivaretagelse i fokus. Mitt viktigste råd var dette: Når dere skal utvikle nye juridiske rettigheter for barn, sørg for at dere har en praksis som medfører at rettighetene blir reelle, at de barna det handler om opplever at de *får* rettighetene sine oppfylt.

Jeg er heldig og privilegert som får dra rundt for å løfte fram sårbare barn og å snakke om deres situasjon og jobbe med barns rettigheter, både i jobbsammenheng og i privat engasjement. Ett av mine viktigste budskap er å oppfordre alle som er rundt disse barna til å stå opp for dem: naboer, lærere, leger, politikere etc. Her gjelder virkelig det gamle ordtaket om at det skal en landsby til for å oppdra et barn.

Jeg håper på og etterlyser mer forskning om barnas situasjon slik at vi kan lære mer om hvordan vi på en bedre måte kan ivareta

dem. Hva gjør det med barn å ha livet på vent? Hva gjør det med barn å leve på utsiden av vårt samfunn? Hvordan går det med barn som lever i utenforskap?

Også jeg erkjenner at vi selvsagt ikke kan hjelpe alle. Men jeg hevder med styrke at vi har et særlig ansvar for denne relativt lille gruppen som er kommet hit og nå bor iblant oss i ett av verdens rikeste velferdssamfunn. Er det noen som har muligheter for å ta et slikt ansvar og minne hverandre på at disse sårbare små menneskene først og fremst er barn, må det vel være oss?

Aina Heldal Bøe er utdannet jurist i 2007. Hun arbeidet i bank og finans frem til 2014. Hun arbeider som advokat med barns interesser som hovedfelt, både innen utlendingsrett og barnevern. Heldal Bøe sitter i representantskapet til Redd Barna, og er foredragsholder.

Aina Heldal Bøe, Advokatfellesskapet Falch, Strandkaiaen 2A, NO-5806 Bergen, Norge. Email: boe@falchadvokatene.no